

Az iskolai és családi nevelés értékkonfliktusainak hatása a hátrányos helyzetű és roma gyerekek személyiségfejlődésére

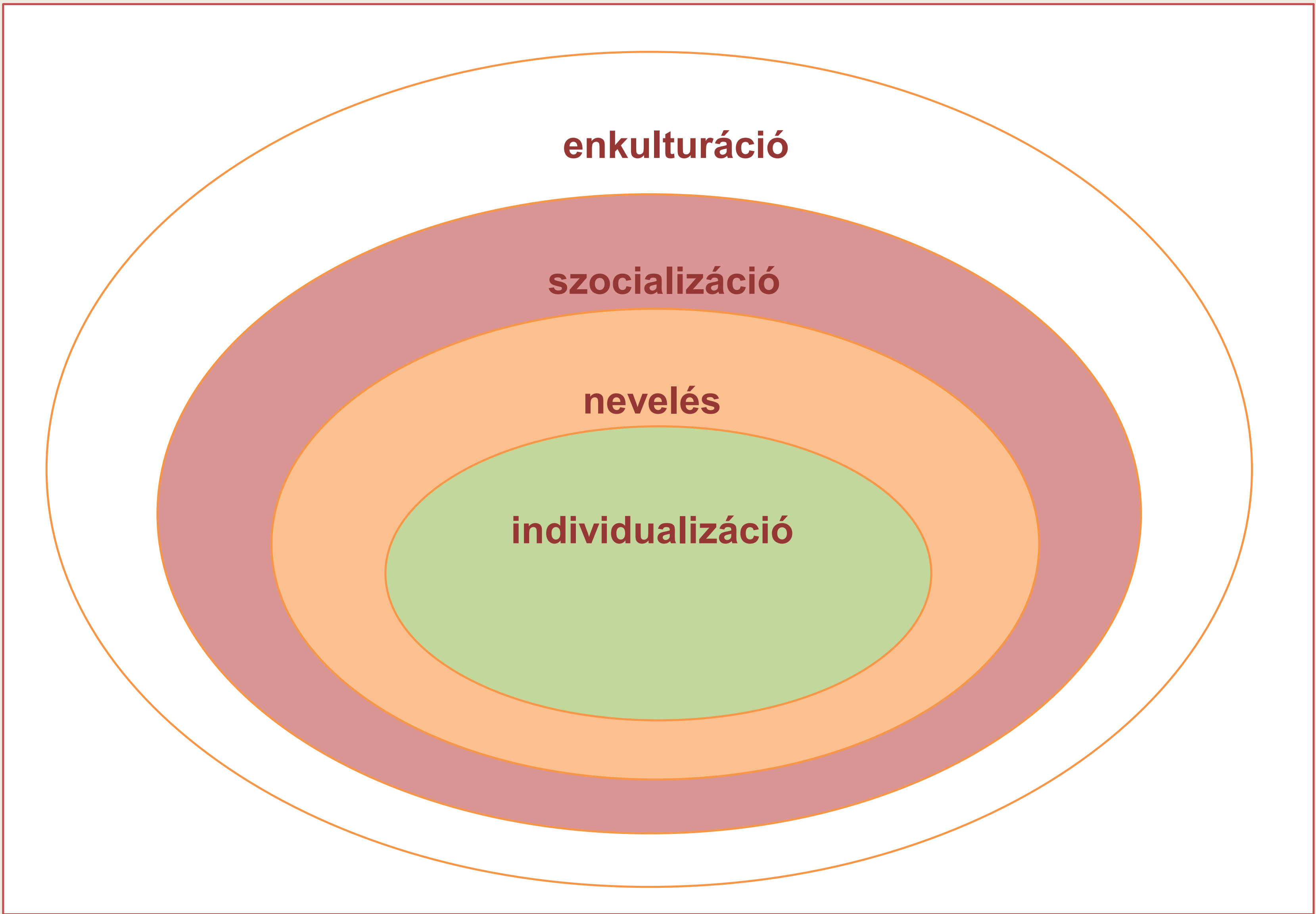
Janó Evelin

ELTE-TáTK Szociológia Doktori Iskola (szerző elérhetősége: evelin.jano@gmail.com)

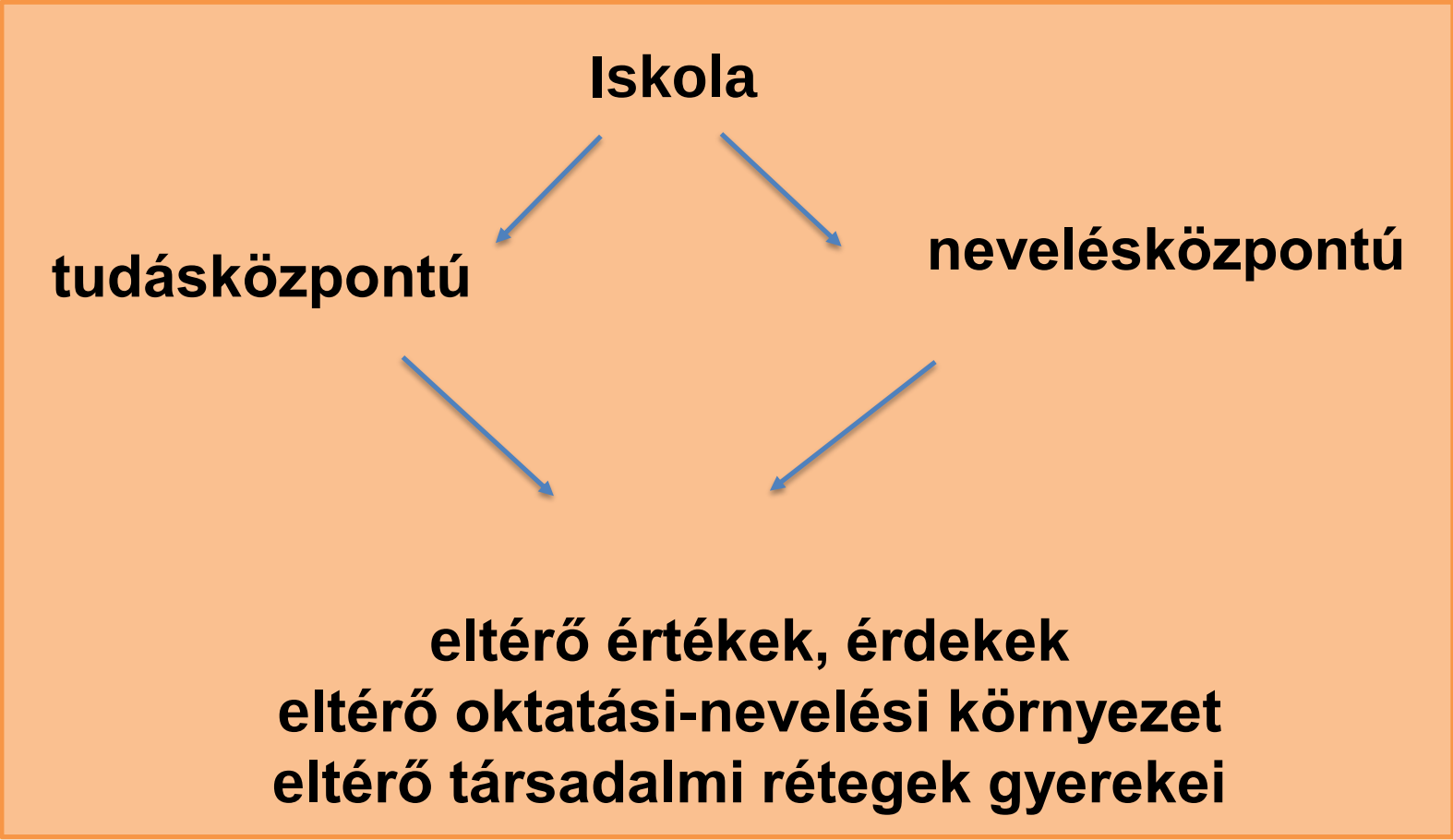
Az oktatási rendszer működése: iskolai és családi nevelés eltéréseinek hatásai

Fő kérdésem: Az iskola értékrendszere és a cigány családok értékrendszere között milyen alapvető különbségek adják az állandó konfliktusok forrásait a mindennapi iskolai életben?

Az egyén személyiségének formálódása egy összetett folyamatnak tekinthető. Enkulturrációval az ember alkalmassá válik a kulturált életmód elsajátítására, a fennálló társadalomba való beilleszkedésre. Szocializáció során a kulturális tartalmak egy sajátos típusának megtanulásán van a hangsúly, amelynek legfontosabb korszaka a gyermekkor, (elsődleges terepe a család, másodlagos az iskola). A nevelés már módszeres szocializáció, céltudatos, tervszerű elemekkel rendelkezik a kultúrlénnyé válás folyamatában. Individualizáció során az egyén egyedi lénné válik, lezajlik az értékelési, értékválasztási folyamat.

Az oktatási rendszer egy többfunkciós rendszer, a funkciók egymással kölcsönhatásba kerülhetnek, erősíthetik, gátolhatják egymást. Az oktatási rendszerek között fő különbséget ad, hogy a tudásátadásra, vagy viselkedési minták átadására helyezik-e a hangsúlyt, így más-más társadalmi réteg gyermekeinek válnak vonzóvá. Az oktatás célok által vezérelt, az oktatási rendszer célrendszere pedig hidat képez a társadalom értékrendje, szükségletei és az iskolai gyakorlat között.

A társadalom értékkonfliktusai gyakran leképeződnek az oktatási rendszerben és a tanteremben is. Az iskolák által közvetített érték gyakran eltérő, ellentétes az egyének meglévő értékeivel. Az értékátadás az iskolában nehezen ellenőrizhető, mert a hiteles elsajátítást nehéz megkülönböztetni a felszínes konformizmustól. A sokféle személyiségű egyént az iskolának és pedagógusoknak közös nevezőre kell hozni, de ez gyakran elenyésző figyelmet kap.

Az iskola ma értékek és érdekek konfliktusainak jó gyakorlóterepe, amelyek tudat alatt is támogatják az iskolai szelekció és szegregáció erősödését. Nevelési szabályai a középosztály értékrendjéhez igazodik, így a családi szocializációs hiányosságokkal érkező hátrányos helyzetű és roma gyerekek lemaradásai tovább halmozódnak iskolába lépésüket követően.

A 20. sz. folyamán az oktatás már egy összetettebb személyiségstruktúrát fejleszt, mert az oktatás célja és tartalma lesz a különböző készségek, képességek, attitűdök fejlesztése. A tanulók személyiségfejlődését befolyásolja az adott iskola szervezeti kultúrája is. A szervezeti kultúrák adta eltérő modellekben más-más tanári kar, eltérő társadalmi státuszú egyének és gyermekeik érzik jól magukat, serkentve a homogén oktatási környezetek kialakulását, amelyek kirekesztő attitűddel fordulhatnak a hátrányos helyzetű diákok felé.

Az iskolai nevelés központi szereplője a tanár, aki közvetlen nevelés során és közvetett nevelés által is adhat át értékeket, normákat a tanulóknak, a nyílt befolyásolás alapvetően tilos, a pedagógus csak irányt mutathat, választási lehetőségeket kínálhat fel a tanulók számára, sokféle szerepnek kell megfelelniük munkájuk során. A nevelés elsődleges színtere a család lenne, de napjainkba bizonyos tanulóknál ennek szerepét is az iskola kénytelen átvenni. Nevelési feladatok felosztásában gyakori konfliktusok vannak a szülők és pedagógusok között.

Az oktatási szelekció által mélyülő szakadék az iskolai miliók között is eltéréseket ad. Egy szegregált oktatási környezetben hosszú távon a középosztály

értékrendjével szembehelyezkedő „ellenkultúra”, szubkultúra tud kialakulni, amit a pedagógusok nehezen tudnak alakítani, feloldani. Konfrontálódnak a pedagógus által közvetített normák a csoportban elfogadott normákkal, értékekkel, nehezebbé válik a tanítás és nevelés is. Ez a környezet a gyerekek részéről nehezíti a társas összehasonlítás pozitív hozadékait, a személyiség pozitív fejlődését, ezzel hosszú távon a társadalomba való sikeres beilleszkedését a hátrányos helyzetű és cigány gyerekeknek. Integrált oktatási környezet esetén pedig ügyelni kell az empátia és tolerancia magas fokú meglétére mind a gyerekek és tanárok részéről, amely elfogadja a más értékekkel érkező hátrányos helyzetű és roma gyerekeket az előítéletek és sztereotípiák helyett.

Állami fenntartású intézmények	Általános iskola	Szakközépiskola	Gimnázium
Hátrányos helyzetű tanulók száma	43.961	6249	2411
Halmazottan hátrányos helyzetű tanulók száma	57.791	6599	1187

Önmagában az eltérő családi nevelés, eltérő iskolai beilleszkedést hoz. A nehézségek gyakran az iskola és az otthon kultúrájának illeszkedéséből származnak. Minden szülői nevelési forma más és más gyermeket ad az iskolának, az eltérő értékrendszerrel érkezőket pedig az iskola igyekszik egyaránt elfogadni. Nagyon fontos, hogy azt a kultúrához való viszonyt ismeri el teljesen az iskola, amelyet csak az iskolán kívül lehet teljesen elsajátítani. Ebből a „rejtett kultúrából” a romák kapják a legkevesebbet. A roma családok nevelési elveiből, értékeiből kiemelendő, hogy otthon a fizikai bántalmazással nevelés tilos, a szóbeli kultúra az elsődleges, tilos a kisebb gyerekek egyedül hagyása, így a nagyobbak a testvérek felügyelete végett gyakran hiányoznak az iskolából. A gyerekek a felnőtt társadalom teljes jogú tagjai, az otthoni munkálatokba hamar besegítenek. A tanulás alapvetően nem érték, az iskolára csak az oktatást bízzák, a nevelést maguknak szeretnék megtartani. A roma szülőket nem érdeklik az osztályzatok, elegendőnek tartják, ha az alapkészségekre megtanítja az iskola a gyermeket. Az iskola a roma családok számára munkahely, a gyermek helye a családban van. A teljesség igénye nélkül látható, hogy a cigány családok nevelési elvei, azoknak domináns értékei a legtöbbször ellentétesek az iskolában közvetített értékekkel. A konfliktusok kiéleződését ösztönzi, hogy a szegregációs index mértéke 2010 óta ismét növekedni látszik. 2016-ban az általános iskolák 14%-ában 50% feletti roma arány mutatkozott, 9,7% pedig a gettósodó iskolák közé tartozott. A szabad iskolaválasztás lehetőségével sem élhet ténylegesen mindenki, emellett a 2015-ös PISA-

eredmények is azt igazolják, hogy a hazai oktatási rendszer extrém módon szelektív, határozottan „Jemorzsoló”. Ezek az adatok hosszú távon nehezítik a cigány fiatalok munkaerő-piaci elhelyezkedését, sikeres társadalmi integrációját is. A pedagógusképzés során elenyésző mértékben van lehetőség a roma családok kultúrájáról, neveléséről tanulni, ahogy a gyakorlati helyek nagy része is a felső-középosztály gyermekeit tömörítik. Tapasztalat hiányában kerülnek ki a pályakezdő tanárok, így ők is a homogén oktatási környezet kialakításában lesznek érdekelték, hiszen a hiányos feltételek közötti tanítás korai kiegészítő tüneteket okozhat. A roma családok nem ismerik az iskolát, az iskola a roma kultúrát, így a kölcsönös információhiány ellentétekhez vezet. Értékkonfliktusok feloldását segítheti egy tudatos szegregáció ellenes oktatáspolitikai, a tanárképzés ismeretanyagának további szélesítése, tapasztalt tanároknak romológiai továbbképzésben való aktívabb részvételének motiválása, ezzel a roma kultúra, hagyományok, értékek megismerése és megértése.

Válogatott szakirodalmi források:
Bourdieu, Pierre: Az iskolai kiváltság és a francia oktatási rendszer értékei. In.: Pierre Bourdieu: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratemelődése*. General Press Kiadó, Bp., 2008. 53-91.
Buda Béla: A szocializáció a gyermekkorban. In.: Zsolnai Anikó (szerk.): *Szociális kompetencia-támas viselkedés*. Gondolat Kiadó, Bp., 2003. 71-94.
Fejes József Balázs: Miért van szükség deszegregációra? In.: Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): *A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram. Öt év tapasztalatai*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2013. 15-35.
Fejes József Balázs- Szűcs Norbert: Az oktatási integráció ügye a 2010-es évek végén. In.: Fejes József Balázs- Szűcs Norbert (szerk.): *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged, 2018. 11-30.
Forray R. Katalin- Hegedűs T. András: Cigányok, iskola, oktatáspolitikai. Új Mandátum: Oktatókutató Intézet, Bp., 2003.
Földes Petra: Változások a család és az iskola viszonyában. Szempontok az iskola szocializációs szerepének újragondolásához. In.: *Új Pedagógiai Szemle*, 55. 2010/ 4. sz. 39-44.
Golnhofer Erzsébet: Neveléssel kapcsolatos nézetek. In.: Golnhofer Erzsébet - Nahalka István (szerk.): *A pedagógusok pedagógiája*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2001. 36-64.
Halász Gábor: Az oktatási rendszer. Műszaki Kiadó, Bp., 2001. 15-33.
Köznevelési Statisztikai Évkönyv 2016/2017 (internetes forrás)(126-129)
Németh András: Nevelés, gyermek, iskola. Eötvös Könyvkiadó, Bp., 1997. 9-28.
Radó Péter: A közoktatás szelektivitása mint a roma szegregáció általános kontextusa. In.: Fejes József Balázs- Szűcs Norbert (szerk.): *Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged, 2018. 31-55.
Serfőző Mónika: A szervezeti kultúra fogalmának, modelljeinek értelmezése az óvodában, iskolában. In.: Mészáros Aranka (szerk.): *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 2004. 489-519.

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Társadalomtudományi Kar

támogató témavezető: Dr. habil Kállai Ernő főiskolai tanár (ELTE-TáTK)
támogató: Dr. Jancsák Csaba oktatási dékánhelyettes, főiskolai docens (SZTE-JGYPK)